

IMPERIUM ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ*

Είδαμε στη διάρκεια της Ίστορίας να δημιουργείται μιὰ συγκέντρωση ἐξουσιῶν πρὸς ὄφελος ἑνὸς προσώπου, τοῦ Κράτους, ποὺ διαθέτει ὅλο καὶ πιὸ ἄφθονα μέσα, ποὺ διεκδικεῖ ὅλο καὶ πιὸ ἐκτεταμένα δικαιώματα πάνω στὴν ἀνθρώπινη κοινότητα, ποὺ ἀνέχεται ὅλο καὶ λιγότερο δυνάμεις ποὺ ὑπάρχουν ἔξω ἀπ' αὐτό. Τὸ Κράτος εἶναι ἀνώτατη διοίκηση καὶ θέλει νὰ εἶναι ἡ ὀργανωτικὴ ἀρχὴ τῆς Κοινωνίας, νὰ μονοπωλεῖ ὅλο καὶ πληρέστερα αὐτὸν τὸ ρόλο.

Είδαμε, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, κοινωνικὲς δυνάμεις νὰ ἀμύνονται ἀπέναντί του, νὰ ἀντιτάσσουν τὰ δικαιώματά τους στὰ δικά του, τὶς συχνὰ ἀναρχικὲς ἢ καταπιεστικὲς ἐλευθερίες τους στὴν αὐθεντία του.

Ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις αὐτὲς καὶ στὸ κράτος διεξάγεται μιὰ ἀκατάπαυστη πάλη.

Πάλι τοῦ συμφέροντος ποὺ αὐτοαποκαλεῖται γενικὸ ἐναντίον τῶν συμφερόντων ποὺ παραδέχονται πὼς εἶναι μερικὰ.

Ἡ ἐξουσία ἔχει περάσει φάσεις ἀνοδικὲς καὶ καθοδικὲς, ἀλλὰ ἂν ἡ ματιά μας ἀγκαλιάσει τὸ σύνολο τῆς σκηνῆς, θὰ δοῦμε τὴ συνεχὴ τῆς προώθησης. Κι αὐτὸ ἀντανακλᾶται στὴν καταπληκτικὴ αὔξηση τῶν μέσων τῆς, τὰ δημόσια ἔσοδα, τὶς ἔνοπλες δυνάμεις, τὶς ἀστυνομικὲς δυνάμεις, τὴν ἱκανότητα νὰ νομοθετεῖ.

Είδαμε κατόπι τὴν Ἐξουσία νὰ γκρεμίζεται. Ἀλλὰ τὴν ἐπανάσταση αὐτὴ δὲν τὴν ἐπακολούθησε ὁ διαμελισμὸς τῆς Ἐξουσίας. Ἀντίθετα, οἱ κοινωνικὲς δυνάμεις ποὺ τῆς στέκονταν ἐμπόδιο χάθηκαν μέσα στὴν ἀναστάτωση. Καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἰσχὺς ποὺ τῆς ἐπέβαλε κανόνες συμπεριφορᾶς ἐξασθένισε τρομερά. Τὸ πλέγμα δικαιωμάτων καὶ μέσων τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε ἡ Ἐξουσία δὲν ἀποσυνδέθηκε· πέρασε σ' ἄλλα χέρια.

Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ἐλευση τῆς δημοκρατίας εἶναι ἀκριβέστερα ἢ μεταβίβαση τῆς συντεταγμένης Ἐξουσίας σὲ νέους κατόχους ἢ, ἂν προτιμοῦμε, ἢ κατάκτηση τῆς Ἐδρας τῆς Ἀνώτατης Διοίκησης ἀπὸ νέους κυρίους.

Καθὼς αὐτὴ ἢ μεταβίβαση ἢ αὐτὴ ἢ κατάκτηση συνοδεύονται ἀπὸ τὸν ἐκμηδενισμό ἢ τὴν ὑποχώρηση τῶν δυνάμεων ποὺ ἀντιτίθενται στὸ Imperium, ἢ Ἐξουσία βρίσκεται πιὸ μόνη μέσα στὴν Κοινωνία καὶ κατ' ἀκολουθία πιὸ ἰσχυρή.

*Bertrand de Jouvenel, *Du Pouvoir*, (1972) Κεφ. XIII.

Καθώς ἐξάλλου αὐτὴ ἡ Ἐξουσία αὐτοαποκαλεῖται ἔκφραση τῆς Κοινωνίας, προκαλεῖ λιγότερη δυσπιστία ἀπ' ὅ,τι ἡ παλαιὰ Ἐξουσία.

Θὰ δοῦμε ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες.

Δὲν θὰ ἦταν ὥστόσο ὀρθὸ νὰ ἀντιμετωπίσουμε αὐτὸν τὸν πολιτικὸ μετασχηματισμὸ σὰν νὰ μὴν ἦταν παρὰ ἡ ἀπλή ἀντικατάσταση ἑνὸς κυριάρχου ἀπὸ ἕναν ἄλλο. Ἄν δὲν ὑπῆρχε καὶ κάτι ἄλλο, δὲν θὰ καταλαβαίναμε πὼς στὴν ἔννοια τῆς δημοκρατίας, ἡ ὁποία *stricto sensu* δὲν σημαίνει παρὰ τὴν κυριαρχία πὸ ἀνήκει στὸ λαὸ καὶ ἀσκεῖται στὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ, βρίσκονται ἐνσωματωμένες οἱ κατὰ τὴν ἀπλή λογικὴ ξένες ἔννοιες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς νομιμότητας. Ἡ παρουσία τους ἐδῶ εἶναι μιὰ μαρτυρία. Ὅπως ἡ παρουσία ὀστράκων στὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ βεβαιώνει πὼς ἐκεῖ ἄλλοτε ὑπῆρχε θάλασσα, ἔτσι καὶ ὁ συγκινησιακὸς συνειρμὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς νομιμότητας μὲ τὴ δημοκρατία ὑπενθυμίζει πὼς οἱ ἄνθρωποι θέλησαν κάτι ἄλλο καὶ ὄχι μιὰν ἀπλή ἀλλαγὴ κυριάρχου. Οἱ ἄνθρωποι ἐπιζήτησαν νὰ ἐκπολιτίσουν, νὰ τιθασέψουν τὸν Μινώταυρο, νὰ κάνουν αὐτὸν τὸ δυνάστη, πὸ παλιὰ ἦταν ἔρμαιο τῶν ὀρέξεών του, ἕναν ἀπλὸ μηχανισμό, ἀπαλλαγμένον ἀπὸ κάθε ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο, ἀνεπηρέαστο ἐκτελεστὴ δίκαιων καὶ ἀναγκαίων νόμων, ἀνίκανο νὰ ἐπιβουλευτεῖ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία· ἕναν ὑπῆρτη τέλος τῶν μεγάλων καὶ ὀραίων ἰδεῶν τῆς νομιμότητας καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πὸ αὐτὴ ἡ ἀπόπειρα πετυχαίνει, οἱ κοινωνικὲς καὶ θρησκευτικὲς δυνάμεις πὸ περιέχουν τὸ Κράτος εἶναι πιά ἄχρηστες. Ἡ μοναξιά τῆς Ἐξουσίας μέσα στὴν Κοινωνία γίνεται ἀκίνδυνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ μάλιστα φαίνεται ἐπιθυμητή.

Ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπόπειρα μπορεῖ νὰ πετύχει; Ἡ φύση τῆς Ἐξουσίας μπορεῖ νὰ διορθωθεῖ;

Ἡ θέση πὸ κατέχει ἡ Ἐξουσία, ἡ ἔλξη πὸ ἀσκεῖ, οἱ εὐκαιρίες πὸ προσφέρει, οἱ ἐλπίδες πὸ ξυπνᾶ, ὅλα συντείνουν νὰ τῆς μεταδώσουν ὀρισμένα μόνιμα χαρακτηριστικά.

Ἡ μοίρα τοῦ συστήματος τῶν ἰδεῶν τῆς ἐλευθερίας, τῆς νομιμότητας καὶ τῆς δημοκρατίας τὸ δείχνει.

Ἡ τύχη τῶν ἰδεῶν

Ἡ σκέψη διέπει ἄραγε τὸ διαδοχικὸ μετασχηματισμὸ τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας; Ὁ Ἔγελος τὸ βεβαιώνει, καὶ γι' αὐτὸν οἱ ἀλλαγὲς στὴ μορφή τῆς πολιτείας δὲν εἶναι παρὰ ἡ σκιά πὸ πέφτει ἀπὸ τὴ μεγαλειώδη πορεία τῶν ἰδεῶν πὸ γεννοῦν ἡ μία τὴν ἄλλη μέσα σὲ μιὰν ὑπέροχη ἀπομόνωση. Στὸν Μάρξ αὐτὲς οἱ βασίλισσες γίνονται θεραπαινίδες, ἀπλὲς μορφικὲς ἐκφράσεις τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συναισθημάτων πὸ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὶς καταστάσεις: ἡ ἀποτελεσματικότητά πὸ βλέπουμε νὰ ἔχουν δὲν εἶναι δική τους ἀλλὰ τοὺς τὴ μεταδίδουν τὰ κοινωνικὰ ξεσπάσματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν.

Ὁ Μάρξ ἔχει ἄδικο πὺ ἀρνιέται τὴ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ ὁ Ἑγκελς παραγνωρίζει τὸν πολιτικὸ μηχανισμό.

Εἶναι ἀλήθεια πὺ οἱ ιδέες γεννιοῦνται βασίλισσες. Ὡστόσο δὲν ἐπιβάλλονται παρὰ μόνο ὅταν μποῦν στὴν ὑπηρεσία κάποιων συμφερόντων καὶ κάποιων ἐνστίκτων. Ὅταν παρακολουθοῦμε μιὰν ιδέα ἀπὸ τὴ γένεση ἕως τὸ θρίαμβό της, ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι ἔγινε δύναμη μόνο χάρις σὲ μιὰν ἐκπληκτικὴ διαδικασία φθορᾶς. Ἐνα συλλογιστικὸ οἰκοδόμημα, πὺ ἐδραιώνει μιὰ συστοιχία λογικῶν σχέσεων ἀνάμεσα σὲ ἀποσαφηνισμένους ὅρους, δὲν μπαίνει ὅπως εἶναι στὴν κοινωνικὴ συνείδηση. Ὑφίσταται μιὰ πίεση πὺ καταστρέφει τὴν ἐσωτερικὴ του ἀρχιτεκτονικὴ, πὺ ἀφήνει νὰ ὑπάρξει μόνο ἕνας συγκεχυμένος συνειρμὸς ἐννοιῶν ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἢ πιὸ μαζικὴ ἐπιβάλλει τὶς ἄλλες. Ἐτσι δὲν εἶναι ὁ λόγος πὺ βρίσκει ἕναν ὁδηγό, ἀλλὰ τὸ πάθος μιὰ σημαία.

Ἡ ἱστορία τοῦ δημοκρατικοῦ δόγματος προσφέρει τὸ καταπληκτικὸ παράδειγμα ἑνὸς νοητικοῦ συστήματος πὺ ὁ κοινωνικὸς ἀνεμος τὸ ἔχει ἀντιστρέψει. Ἐνῶ ἐπινοήθηκε γιὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἐλευθερία, καταλήγει νὰ προετοιμάζῃ τὴν τυραννία. Ἐνῶ γεννήθηκε μὲ τὴν τάση νὰ γίνῃ προμαχὼνας ἀπέναντι στὴν Ἐξουσία, καταλήγει νὰ προσφέρει στὴν Ἐξουσία τὶς πιὸ ἐκτεταμένους προσχώσεις πὺ εἶχε ποτὲ στὴ διάθεσή της γιὰ νὰ ἀπλωθεῖ στὸ κοινωνικὸ πεδίο.

Ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀρχὴ τῆς νομιμότητας

Γιὰ νὰ καταλάβουμε αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ μεταμόρφωση, ἄς ἀποκαταστήσουμε πρῶτα-πρῶτα τὴ διάταξη τῶν ἐννοιῶν, διάταξη πὺ μόνο ἐρείπια καὶ σύγχυση παρουσιάζει σήμερα. Οἱ πρωτεργάτες τῆς θεωρίας πῆραν τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ὡς φιλοσοφικὴ βάση τῆς κατασκευῆς τους καὶ ἔβαλαν γιὰ στόχο τους νὰ τὴν ξαναβροῦν ὡς πολιτικὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειάς τους. Στὶς διάνοιες αὐτὲς ἀνήκει ἢ τιμὴ πὺ θέλησαν, μέσα ἀπὸ τὴν ἀργὴ κατάρρευση τοῦ χριστιανικοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, πὺ στὴν ἐρείπωσή του ἄλλωστε συνέβαλαν, νὰ σώσουν τὴν ἀντίληψη τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Γι' αὐτοὺς ὁ ἀνθρώπος, κάθε ἀνθρώπος, ἔχει τοὺς δικούς του σκοποὺς πρὸς τοὺς ὁποῖους τὸν ὁδηγεῖ μιὰ μύχια αἴσθησις. Μπορεῖ νὰ ἐμποδιστεῖ στὴν ἐπίτευξή τους ἀπὸ δύο ἐξωτερικὲς αἰτίες: τὸ συντριπτικὸ βᾶρος τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν καὶ τὰ χτυπήματα τῶν συνανθρώπων του, ὅποια μορφή κι ἂν παίρνουν. Ἡ σύμπραξι ἐλαφρώνει τὸ φορτίο τῆς ἀναγκαιότητας. Ὅφειλε νὰ ἐξασφαλίζει τὸν ἀνθρώπο ἀπέναντι στὴ θέληση τοῦ διπλανοῦ του. Ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἀπάτη ὅταν τὸν ὑποτάσσει «στὴν ἀβέβαιη, ἀπρόβλεπτη, αὐθαίρετη θέληση ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου»¹, τοῦ κυριάρχου του.

Οἱ συγγραφεῖς μας θέτουν ὡς ἀρχὴ τὸ ὅτι ὁ ἀνθρώπος, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πὺ «συμπράττει», δέχεται ὀρισμένους κανόνες διαγωγῆς πὺ εἶναι ἀναγκαῖοι

για τὴ διατήρηση τῆς σύμπραξης. Ἀλλὰ μόνο σ' αὐτοὺς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούει, δὲν ἔχει ἄλλο κύριο καὶ ἐπίγειο κυρίαρχο ἔξω ἀπὸ τὸ Νόμο.

«Ἐνας ἐλεύθερος λαός», λέει ὁ Rousseau, «ὑπακούει στοὺς νόμους ἀλλὰ μόνο στοὺς νόμους, καὶ ἀκριβῶς χάρι στὴ δύναμη τῶν νόμων δὲν ὑπακούει στοὺς ἀνθρώπους»².

Πῶς νὰ μὴ σταθοῦμε ἐδῶ γιὰ νὰ χαιρετήσουμε τὴν εὐγένεια αὐτῆς τῆς ἀντίληψης, ποὺ οἱ χλευασμοὶ τῶν ἐπικριτῶν τῆς τὴν εὐτέλισαν λιγότερο ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση ποὺ τῆς ἔκαναν οἱ αὐτοσχέδιοι ὑπέρμαχοί της!

Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς κοινωνίας: δὲν ὑπάρχει ἄλλη παραδεκτὴ κυριαρχία ἔξω ἀπὸ τὴν ἀναγκαία καὶ ἐπαρκὴ κυριαρχία τοῦ νόμου. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀξιώματα.

Ἀξιώματα ποὺ δικαιώνουν ἄμεσα τὴν ταπείνωση, τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἐξουσίας. Ἡ Ἐξουσία δὲν ἔχει ἄλλο λόγο ὑπαρξῆς καὶ ἄλλο δικαίωμα ἀπὸ τὸ νὰ ἐκτελεῖ τὸ νόμο. Μόνο ὁ νόμος διατάζει, καὶ ἡ αὐθεντία του ποὺ προστατεύει τὸν ἄνθρωπο ἀπέναντι στὸν ἄνθρωπο κρατᾷ τὴν Ἐξουσία μέσα στὰ ὅρια τῶν ἀρμοδιοτήτων της. «Ὁ νόμος ὀφείλει νὰ προστατεύει τὴ δημόσια καὶ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἀπέναντι στὴν καταπίεση ἐκείνων ποὺ κυβερνοῦν.»³

Ἡ προαίρεση ποὺ δίνει νόημα σ' αὐτὲς τὶς βάσεις δὲν ἔχει καμιάν ἀμφισημία: σκοπὸς της εἶναι νὰ περιστείλει τὴν Ἐξουσία.

...

Σημειώσεις

1. Locke, *Sesond Essai sur le Gouvernement*, κεφ. IV.
2. *Lettres écrites de la Montagne*, μέρος II, γράμμα VIII.
3. Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ 1793, ἀριθ. 9.